

מערכת החינוך בכפר אונו

1955 - 1940

נילי פורת

קריית אונו, ינואר 2021

מתוך: מייסדי וראשוני קריית אונו

נילי פורת, קריית אונו, ספטמבר 2020

”בית העם”, 1947-1950 בערך (ברחוב הנשיא)

This work is licensed under a CC BY-NC license

<https://creativecommons.org/about/licenses/>

מערכת החינוך

עם ראשית ההתיישבות בכפר, הושקעה מחשבה רבה ונעשו מאמצים גדולים, לבניית ולפיתוח מערכת החינוך: הגנים, בית הספר - בהמשך גם את בית הספר של אגודת ישראל, ואת טיפוח הנוער.

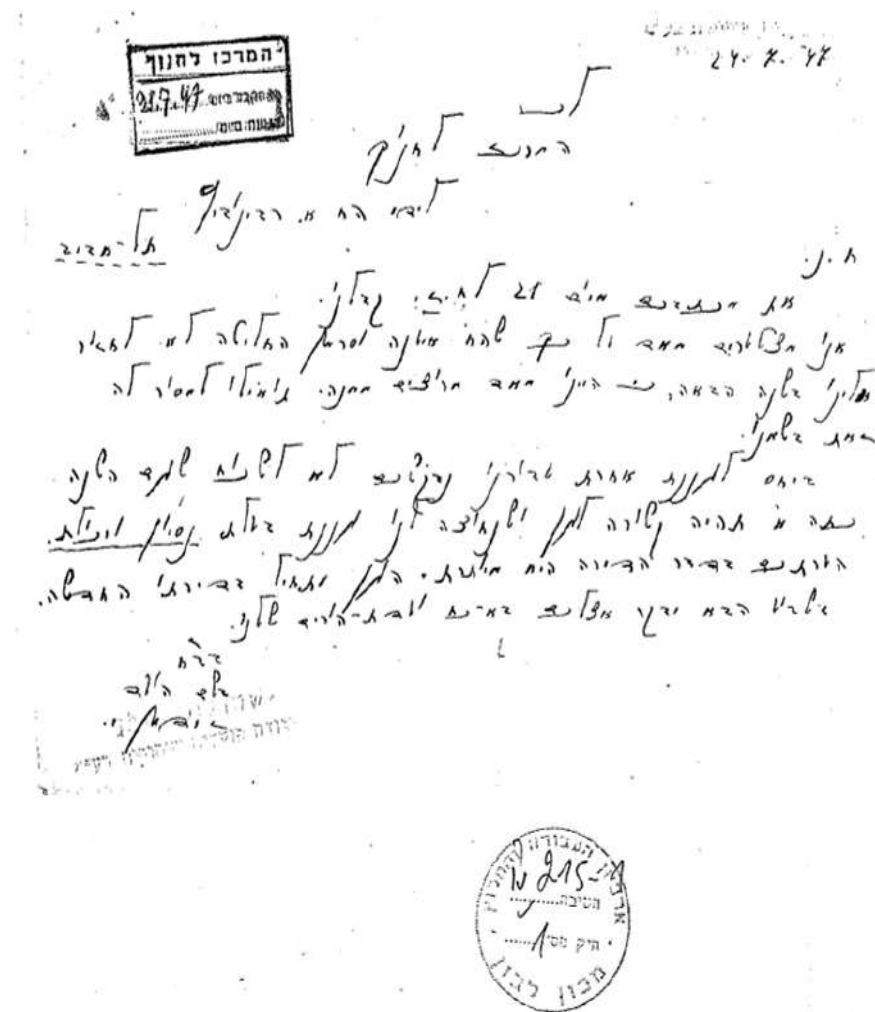
גן הילדים

באמצע ספטמבר 40, התקבלה בוועד החלטה על פתיחת גן ילדים (במשך חמש שעות ביום) והעסקת גננת - "גננת מסוג א". משכורת הגננת הייתה 6.5 לא"י לחודש, מהן 2 לא"י שילם המרכז לחינוך. מתקבל גם כסף לקניית ריהוט. לאחר שנה, מביעים ההורים התנגדות להישארות הגננת לשנה נוספת. בפגישה עמה, שנערכה לאחר כחודש, היא הודיעה על עזיבתה ובתחילת השבוע תבוא גננת חדשה. נאמר, שבגן חסרות קוביות... דו"ח המפקחת על הגנים בינואר 43, מצביע על התקדמות בגן, המונה 20 ילדים בגילאי 3-7. עם זאת, הוא ממליץ מאד להרחיב את המרפסת ומפרט את מכשירי הלימוד והאמצעים הדידקטיים, אשר רצוי להוסיף. לקראת שנת הלימודים הבאה. בספטמבר מחליטים לשכור גננת פרטית, ומתקבלת הצעת הגננת מלכה חייקין, בעלת ריהוט מלא, צעצועים ופסנתר. שכר הלימוד בגן יהיה 400 מיל לחודש. חברים שונים דורשים הנחה בתשלום שכר לימוד, אולם הוחלט להיענות רק לחלקן.

בתמונה: ב"סתם יום של חול" - ילדי גן הילדים (בני גילאים שונים) מחוץ לכותלי הגן, 1945

דו"ח המפקחת על הגנים בינואר 46, המיועד לוועד ההורים ולוועד הכפר, מצייין: "הננו לציין בסיפוק רב, שהגנת אילנה וסרמן הצליחה בזמן כל-כך קצר, לשוות לבית צורה תרבותית וליצור סביבה חינוכית, האפשרית בתנאי שיכון אלה. גם הילדים במצב משביע רצון." בתחילת אוגוסט, לקראת שנת הלימודים הבאה, מדווח הוועד למשרד המפקחים, במרכז לחינוך (בהתאם לבקשתם), שהשנה לא יחול כל שינוי במספר התלמידים, וכיתה א' תצורף גם השנה לגן. ביולי 47 פונה אליהם ישעיהו זיידמן, יו"ר הוועד, ביוזמתו: "אנו מצטערים מאד על החלטת החברה אילנה וסרמן לא לחזור אלינו בשנה הבאה, כי היינו מאד מרוצים ממנה. הואילו למסור לה זאת בשמנו. ביחס לגנת אחרת עברנו, נבקשכם לא לשכוח, שגם השנה כיתה א' תהיה קשורה לגן ונחוצה לנו גנת בעלת ניסיון ויכולת. הגן יתחיל בדירתו החדשה. בשבוע הבא, יבקר אצלכם בא-כוח ועדת ההורים שלנו."

בתמונה: פניית ישעיהו זיידמן, יו"ר הוועד, למרכז לחינוך בתל אביב, ב-24.7.47

בתחילת 47 מחליטים להרחיב את המרפסת הקיימת בגן ומטילים זאת על וולך. אולם ההרחבה מתעכבת ובסוף יולי משתדלים לזרז את "בדק הבית", עבור גן הילדים. באוגוסט 50, הוחלט להביא לגן הילדים גננת שלישית וסייעת. לאחר חודשיים הוחלט לגדר את הגן באזור עמידר ועל הוצאת ילדי גבעת ברכה מהגן בכפר, והעברתם אליו. כן הוחלט להתנגד לקבלת אחריות כספית למעון בגבעת ברכה (בהחזקת ויצו וארגון אימהות עובדות), ולהסכים רק לעזרה אירגונית.

במאי 51 הועלה הצורך להקים שני גנים לילדי גבעת ברכה והשיכונים, ולשכנם בבית האריזה (ב"דרך בר אילן"), אשר נרכש על-ידי הוועד למטרה זאת. אולם הניסיון לקבל בחזרה מהתושבים הדתיים (המתגוררים בגבעת ברכה ובשיכונים הסמוכים) את המפתחות לבית האריזה, אשר נתנו להם רק עבור תפילות בחגי תשרי תשי"ב (חלו באוקטובר באותה השנה), לא צלח. הדתיים סירבו לפנות את המבנה, עד אשר יבנו עבורם מבנה חלופי לתפילה - אשר ישמש כבית כנסת.

בנובמבר (באותה השנה) מטילים על הורי ילדי הגנים תשלום בסך 1.250 ל"י, עבור השירותים הבאים: אוכל, זימרה, פיקוח רפואי ומכשירי לימוד. בספטמבר 52 משתתף הוועד בהחזקת הפיקוח הרפואי ומזמין מרובין 40 מקומות ישיבה, 10 שולחנות וארון. מעתה יקבלו גם בני חמש לגנים. באמצע אוקטובר, ממליצים בפני המרכז לחינוך לקבל את רחל עוזרי כגננת בגן ג', ולאחר כחודשיים נענים לדרישת רותי גרייבסקי בגן א', לשלם לעוזרת מרקוס עבור שעות נוספות ולקבל מורה למוסיקה. גננות נוספות, שהיו בכפר באותן שנים, הן אסתר טרם, בוכמן חנה ומרים קלרמן. ובאשר למיקומי הגנים: לדברי אורה גרינברג-דגון, הגן היה ברחוב המגינים - בבית אייזנשטיין ב. (עם כיתה א'), עם הגננת כרמלה. לדברי צביה אושצ'בסקי-אגמון (הצעירה מאורה), הגן היה ברחוב השלושה - בבית אייזנשטיין ר. (עם כיתה א'), אחר-כך אצל פרסלר - ברחוב וולך ואצל שטיין - ברחוב השלושה. משיבת הוועד בתחילת ינואר 50, בה הוחלט לסייד את הגן בבית הניגסברג, אנו למדים על מיקום נוסף לגן, באותו רחוב (השלושה).

מפרוטוקול הוועד באוקטובר 1954 עולה, כי 86 ילדים נרשמו לגנים לשנה זאת. אולם לאחר חודש, מתברר שנרשמו רק 46 ילדים: 29 לגן א' ו-17 לגן ב'.

בית הספר

פישר מספר (לאילנה בארי-מטרני, 1974): "בשנה הראשונה היו רק שמונה ילדים, שנוקקו לבית ספר. הוועד אירגן מורה פרטי, שהיה מגיע כל בוקר כדי ללמדם באחד הבתים. אולם היות והם היו בגילאים שונים, פנו לוועד ההורים בכפר אז"ר, בבקשה לצרפם לבית ספרם. כך, כל בוקר הייתה מגיעה לכפר אונו עגלה, שהביאה את הילדים לכפר אז"ר וגם החזירה אותם כתום יום הלימודים. אולם הילדים הרגישו עצמם כ"נטע זר". לכן, בתיאום בין ועד הכפר עם מפקחת החינוך בתל אביב, נשלחו אלינו גננת - אשר לימדה גם את ילדי כיתה א', ומורה לשאר הכיתות. בית הספר והגן היו באחד מבתי המתיישבים, שחולק על-ידי מחיצה. הסדר זה נמשך שנתיים, עד שהוועד פנה למנהל בית הספר בנחלת גנים (ברמת גן), לזלמן שניאור, אשר שמח לקבל את ילדי כפר אונו לכיתות ה'-ח'. לאחר זמן נודע למנהל כי הילדים מאחרים. ברור שערך העלה, שהם הלכו ברגל מהכפר לבית הספר, כדי לחסוך את מחיר הנסיעה באוטובוס..."

בית הספר הראשון ("עשרים וחמש שנה לקרית אונו") "הוקם בתחילת שנת 1941 ומספר תלמידיו היה שמונה, בני כיתות ד' - ו'. כולם למדו בחדר אחד קטן, שהיה שייך למשפחת אייזנשטיין. חמש שעות הלימודים חולקו לעשרה שיעורים. כל כיתה קיבלה שלושה שיעורים בממוצע, כששתי הכיתות האחרות מועסקות, באותו הזמן, בעבודה עצמית. המורה, ששימש גם מנהל וגם שרת, היה משה כהן הצעיר - עולה חדש, שרכש עד מהרה את אמון חניכיו ואמון הוריהם. תלמידיו היו: שושנה הניגסברג, רחל זייף, דוד (דודו) ובעז טירולר, חנה פייזר, אברהם פרסלר (נפל במלחמת השחרור), חנה פרסלר וזאב שפיגלשטיין." אולם לאחר זמן קצר (באוקטובר באותה השנה), היה על משה להתגייס לצבא, ובמקומו היו אמורים לשלוח ממרכז החינוך מורה אחר, שהילדים התנגדו לבואו: "רוצים את משה כהן ולא רוצים את המורה החדש."

בישיבת הוועד (במחצית פברואר 42) - בתקופת המורה שהחליף את משה, נערך בירור עם אחד ההורים. למשפחה היו חמישה ילדים הלומדים בבית הספר ושניים מהם הושעו על ידי המורה מהלימודים, כעונש על התנהגות פרועה. אם הילדים הגיעה לבית הספר לברור עם המורה, ותוך כדי הוויכוח, סטרה למורה בפני הילדים. עתה רוצה האב להחזיר את ילדיו ללימודים - אולם המורה, אשר התלונן על המשפחה בפני המרכז לחינוך, מסרב להחזירם לכיתה. רובין מציע, כי הילדים יחזרו ללימודים והאם תתנצל בפני המורה, מול הילדים: "יש לשמור על כבוד המורה". רובין מציע, כי להבא המבוגרים יתווכחו ללא נוכחות הילדים. לאחר כשלושה חודשים, מדווח על תלמיד שהיכה מורה, לאחר שקיבל הערה על התנהגותו...

ב-15.10.42 התקיימה אסיפת ההורים הראשונה, של בית הספר בכפר. בדיווח (לאחר חודש) המחנכת, ד"ר אסתר טרסי, למרכז החינוך בתל אביב, נכתב: "בית הספר מורכב משלוש כיתות ב', ד', ה' - ביחד 13 ילדים. מורגשים ליקויי השפה, בגלל השפה הגרמנית השולטת בבית. לעומת הקשיים האלה, נראים כקלים ליקויי המשמעת, שללא ספק ניתן יהיה להתגבר עליהם." בהמשך היא מפרטת את תוכנית העבודה שבנתה, ומציינת, כי "יש הרבה לעשות בשיפור התנאים החיצוניים של בית הספר, ובזאת נדרשת עזרתם של המבוגרים ושל הוועד. יצירת אווירה חינוכית בבית הספר, חשובה אולי כמו ההוראה והחינוך עצמו." למען הכיר יותר טוב את הילדים ותנאי חייהם, היא מודיעה שתבקר בבית כל אחד מהם ותאסוף מההורים פרטים על חייהם הקודמים בחו"ל, בפרט על שנות הילדות הראשונות. לאחר ביקורים אלה, יהיה יום מסוים בחודש לשיחות אינדיוידואליות. אסיפות כלליות - בצירוף שיחות על נושא חינוכי, תתקיימנה אחת לחודש. היא גם מציעה מגבית חד-פעמית לטובת הספרייה וכלים לגינה. הוחלט, שהתעמלות-ריתמיקה, תינתן לכל ילדי בית הספר, אחת לשבוע, על-ידי חברת המקום, גב' פרנקפורטר. כל דברי המורה תורגמו לגרמנית, על-ידי "החבר לבנשטיין".

בשנים הראשונות עלו מחשבות ונערכו דיונים, על הקמת בית ספר משותף עם כפר אז"ר. אך לאחר התלבטות ממושכת, התקבלה בישיבת ועד כפר אונו (בסוף אוגוסט 43) ההחלטה, כי כל כפר ימשיך לנהל בית ספר בנפרד.

"גם השנה" (דווח באסיפה במחצית אוגוסט 44): "יהיה צורך להחליף את העובדים במוסדות החינוך - גנתן שהייה גם מורה לכיתה א', ומקום הלימודים יהיה, במחסן התבואה של משפחת אונגר."

בדיווח הוועד בתחילת אוגוסט 46, למשרד המפקחים, נכתב שבשנה הקרובה יהיו בכיתות ב' עד ד' כ-17 עד 18 ילדים, וכי שמואל גוברמן ימשיך ללמד "באותה צורה", בבניין "בית העם". כשבסוף נובמבר 48 בא מפקח מטעם המרכז לחינוך לבקר בבית הספר, מספר התלמידים היה גדול יותר, עקב הצטרפות ילדי העולים מגבעת ברכה. בדיווחו כותב המפקח: "ביקרתי בבית הספר שלכם, ואני מוצא שבתנאים הקשים המיוחדים, שבהם עובד המורה (צירוף שלוש כיתות בבת אחת), צריכה עבודתו להיחשב משביעת רצון. יש לילדים הישגים לימודיים ניכרים. עלי לבקשכם לתקן מייד ליקוי אחד: שני השולחנות החדשים הם גבוהים מדי וארבעה הילדים היושבים על-ידם, יושבים ישיבה לא נכונה מעקמת גוף. מן ההכרח להנמיך את גובה הללו ובל יבוא כל עיכוב ודיחוי בתיקון ההכרחי הזה." (העתק נשלח לשמואל גוברמן). אולם לתלמידים זכור מאותו חורף (וזכור גם לי), זיכרון אחר, אשר ניתן לראותו כתוצאה מיידיית מתנאי הצפיפות ולא מהריהוט, שנאסף "טלאי על גבי טלאי". לקראת חג החנוכה הקרב (דצמבר 48), החליט שמואל להמחיש לתלמידיו כיצד מכינים סביבונים מ"עופרת יצוקה". הוא העמיד במרכז הכיתה סיר מתכת על גבי פרימוס, שלתוכו הכניס הרבה "פלומבות" מעופרת על מנת להתיכן - היו אלו חותמות שסגרו את שקי האוכל, אשר נועדו לבעלי החיים בכפר, ושאותן אספו התלמידים מראש. הפרימוס הועמד באמצע החדר וכנראה שללא טווח ביטחון מספיק. מחמת סיבה כלשהי, הסיר נפל והעופרת הנוזלית שבתוכו נשפכה... היא נשפכה, בעיקר, לתוך אחד המגפיים של דינה קורצברד-קאופמן, תלמידת כיתה ב', שזאת הייתה שנתה הראשונה בארץ, בגבעת ברכה ובבית הספר (היא עלתה עם הוריה מקפריסין, בקיץ 48). לאחרונה, הסכימה דינה לספר לי (2019): "השכנה (הכוונה למומי שפיגלשטיין, שגרה ברחוב רמז 4) הגיעה ולקחה אותי לביתה. היא השכיבה אותי על ספה. זה היה אירוע טראומטי. היו צעקות, צרחות, כנראה התעלפתי ואני לא זוכרת הרבה... אני רק יודעת שקראו אחר-כך להורי, שלקחו אותי הביתה. אני זוכרת שאמי הייתה נושאת אותי על גבה, במשך הרבה שבועות, מביתנו (בית ערבי מעבר ל "דרך בר-אילן") למרפאה בכפר אונו (בקרבת רחוב השלושה), להחלפת התחבושות. כשבאתי לארץ לא ידעתי עברית, ובגלל ההיעדרות מבית הספר במשך מספר חודשים - כשאני עדיין מתקשה בשפה, הייתי צריכה להישאר כיתה. שנים התביישתי בזה וניסיתי להסתיר, למרות שלא הייתי אשמה. שנים היה לי מאד קשה ש"נשארתי כיתה" - אז זה נחשב לבושה. כשחזרתי לאחר שנה לבית הספר, חזרתי שוב לכיתה ב'. המורה הייתה כנראה רותי, שלימדה גם את הגן וכיתה א'. היא הייתה מורה נהדרת ובזכותה התגברתי. אבל עד היום מזכירות לי הצלקות לאורך הרגל הימנית ומעל הברך השמאלית, את הכוויות." בהקשר לעזרה בלימוד השפה ולשינוי בשמה, ממשיכה דינה לספר: "כשבאתי לארץ, נירה וולך הזמינה אותי לביתה (לבית משפחת וולך) ולימדה אותי עברית. כשיונה, אחותה הצעירה של נירה, שמעה שקוראים לי זינה, היא צחקה והציעה להחליף אותו בשם דינה..."

עם התרחבות בית הספר, כתוצאה מהגידול במספר התלמידים, החליט הוועד (בתחילת יולי 49) להעלות את ההצעה הבאה לפני האסיפה הקרובה: להוציא מהגן את כיתה א' ולהבא להוסיף עוד מורה לבית הספר. כלומר, מורה אחד ילמד את כיתות א' ב' והשני את ג' ד'. לשם כך יש להוסיף לבניין הגן חדר, אשר ישמש לעת עתה עבור כיתות א'-ב', ולאחר שייבנה בניין עבור בית הספר, יישאר לצורכי הגן. לאחר אישור האסיפה את ההצעה, הוחלט באמצע אוגוסט למסור לאחים גרין את בניין החדר הנוסף עבור הגן, וכן להזמין ריהוט נוסף עבור בית הספר.

המורה שנוספה הייתה דקלה גולומב (בתו של אליהו גולומב, אחד מהמייסדים והמפקדים הבכירים של ההגנה, ואחייניתו של משה שרת). דקלה, מנהלת בית הספר, דרשה (באוקטובר 50) להפריד בין כיתה א' לכיתה ב', אם מספר הילדים יהיה גדול מ-38 (בהתאם לדרישות משרד החינוך). כמו כן, הציעה להביא גם מורה - "שיהיה גם מורה להתעמלות", שכיתה אחת תלמד אחרי הצהריים ולהזמין עשר מערכות שולחנות. שניאור גניחוביץ, מנהל "בית הספר העממי לילדי עובדים" בנחלת גנים (ברמת גן), בו למדו ילדי הכפר (כל עוד לא הייתה בו כיתה המתאימה לגילם), ואשר הזמין לישיבת הוועד, הסביר: "חוק חינוך חובה חל מגיל חמש (ילדי סוף דצמבר) עד גיל אחת עשרה - כיתה ו' (כולל). אם יש כיתות במקום, אין לשלם עבור אותן כיתות בזרמים אחרים, מחוץ למקום. בית הספר הוא מוסד הכולל לפחות 50 ילדים. עבור ילדי עולים, יש לדרוש את השתתפות משרד הסעד. בסוף אוקטובר 50, מחליטים לא לאשר תשלומי שכר לימוד לילדים הלומדים בתיכון ובגימנסיה, עבור תלמידים "מעל גיל בית ספר" (מעל כיתת חובה - כיתה ח' מ-1949).

מאמצים לבניית בניין הולם לבית הספר, החלו כבר בסוף דצמבר 44, כעולה מפניית זיידמן אל הנהלת המרכז לחינוך בתל אביב: "כידוע לכם נמצאים מוסדות החינוך שלנו, הגן ובית הספר, בדירות שכורות אשר בשום אופן אינן מתאימות לתפקיד זה. לשם תיקון המצב, אנו משתדלים מזמן להשיג רישיון להקים בניין בשביל הגן ובית הספר. יחד עם זאת, חיפשנו גם מקורות כספיים הנחוצים לשם ביצוע המפעל. כעת הישגנו על-ידי המרכז החקלאי את הרישיון הדרוש ואנו רוצים תיכף להתחיל. נבקשכם להעמיד לרשותנו את הסכום." באמצע אוגוסט מחליטים לפתוח את שנת הלימודים בגן ובבית הספר - למרות שעדיין אין "תקציב מבוסס", בהנחה שהמוסדות יכסו את התקציב.

צעד משמעותי נעשה בסוף פברואר 50, בפניית הוועד למשרד החינוך: "עד היום אין לנו בניין עבור בית הספר. הלימודים מתקיימים בבית העם ובחדר אחד של גן ילדים. עד היום היו אצלנו רק ארבע כיתות. כעת, עם התרחבותה הניכרת והמתמדת של שכונתנו, החלטנו להגדיל גם את בית הספר. החלטנו להגדיל מידי שנה בעוד כיתה נוספת, ולהגיע למניין מלא של שמונה כיתות. אבל ברור, כי התנאי היסודי לכך הוא בניין מתאים. אנחנו נוכל לגייס סכום של 4,000 ל"י ואת היתרה נבקש מכם כהלוואה." בינתיים מחליטים לפתוח את כיתה ה', בבניין בית העם (לאחר הכנסת מחיצה נוספת). לקראת סוף מאי-יוני, מזמינים כסאות ושולחנות עבור שתי כיתות, מסיידים ומפרסמים מודעות לרישום, לקראת שנת הלימודים הבאה. במהלך חודשים אלו, הסתיימו גם התוכניות לבניין בית הספר ואושרו על-ידי הוועד. התוכניות אושרו זמן קצר לאחר חגיגת העשור לכפר (11.6.50), חגיגה בה נטלו חלק גם כל תלמידי הגנים ובית הספר.

בסוף נובמבר 50, לאור העובדה שהמעברה עומדת לקום בקרוב, מציע זיידמן לא לקבל ילדים ממעברות אחרות, אלא לשמור את זכות הבכורה לילדי המעברה "העתידה לקום באזורנו". באמצע ינואר 51 ניתנת הוראה לרשום את כל ילדי המעברה לבית הספר, כדי שיתחילו את הלימודים - עד הקמת צריף מתאים במעברה. אולם התברר, כי הצריף המוצע קטן ודרשו צריף נוסף. לכן, עד שהגיע הצריף בסוף מרץ, המשיכו ילדי המעברה ללמוד עם ילדי כפר אונו.

בסוף ינואר, נקבע מקום לצריף עבור בית הספר בכפר - על מגרש ציבורי, סמוך לבית משפחת צרף. הצריף הועבר, אולם לא התקבל ריהוט (גם לא השתתפות כספית עבור העברתו). לאחר חודש, יעקב רענן (מזכיר הוועד) פונה בבקשה דחופה לשריד, במרכז לחינוך: "איך ריהוט והמורות מסרבות ללמד - ואז כל הילדים יסבלו (לא רק ילדי המעברה). אבקש לשלוח לנו ריהוט מייד. הבטחתם מורה (גבר) - המורות אינן יכולות להשתלט." בינתיים, מופנית גם בקשה בנושא הבנייה, כשבעקבותיה פונה גם מנהל המדור לציוד ואספקה, אל מפקח המלאי-חומרי בניין (באמצע מרץ): "זה למעלה ממחצית השנה שוועד כפר אונו מבקש חומרים להקמת בית ספר במקום. אתמול הייתי בכפר, ומצאתי שבית הספר נמצא בתנאים קשים מאד. הוא מפוזר בארבעה בתים, לומדים בו 200 ילדים בשתי משמרות - ביניהם 120 ילדי מעברה. יש הכרח להמציא לכפר את החומרים, למען יוכלו לגשת מייד להקמת הבניין. חלק מהציוד כבר נמצא ברשותם..." עשרה ימים לפני תחילת שנת הלימודים הקרבה, מדווח כי "עדיין חסרים שני מורים - אולם הבניין מתקדם ויש תקווה, כי הבנייה תסתיים חודשיים אחרי תחילת שנת הלימודים." בינתיים הוחלט לעשות ריהוט זמני, בלי להתחשב בהוצאות. עם זאת, לאחר שבוע (באוגוסט 51) מדווח כבר, כי "בניין בית הספר עומד להיגמר, ועד שכל הריהוט יגיע, יש לעשות ריהוט זמני ל-50 מקומות ישיבה." זיידמן מציע, שבית הספר ייקרא "בית חינוך קריית אונו" (הצעה שלא נדונה).

אולם גם הכניסה לבניין החדש (בתחילת ספטמבר 1951, ברחוב יהודה המכבי), לא פתרה את צורכי אוכלוסיית התלמידים, ההולכת וגדלה. אמנם, לאחר כחודשיים, נענים לבקשת יעקב גורן, מנהל "בית החינוך", להקצבה בסך 20 ל"י לחודש, לרכישת כלי עבודה - פחות מה-360 ל"י שביקש. לכן, להשלמת החסר, מחליטים להטיל על ההורים תשלום בסך 1 ל"י, עבור פיקוח רפואי, ספרייה, וטיולים. בית הספר החל לתפקד, אולם היקפו אינו מספק את צורכי היישוב ההולך וגדל, וקיימת הבנה שיש לדאוג בעוד מועד לבניין שבו שש כיתות נוספות (וגם לדאוג לגנים נוספים לשנה הבאה, כנזכר לעיל). הממשלה אמורה להשתתף ב-2,500 ל"י לכל כיתה, אולם למעשה, הם קיבלו רק 1,500 ל"י לכיתה - "ויש לפעול לקבלת שאר הכסף". בינתיים החליטו (ביוני 52) לחלק את אולם בית העם, כדי שיכיל שתי כיתות נוספות. כך תהיינה בשנה הבאה עשר כיתות. כמו כן, נענים לדרישת מנהל בית הספר, לקבלת מזכיר או מזכירה לשלוש שעות ביום, החל משנת הלימודים הבאה - תפקיד אליו נבחרה אסתר וולך.

באמצע ספטמבר 52, מחליטים להקציב עבור פיקוח רפואי (הרופאה היא ד"ר טולצינסקי והאחות תמי שכטר), ולאשר הוצאות למחברות, גיר וצבעים - כמו גם עבור ציוד לטבע, לנגרות ולמלאכה לבנות. בנוסף, מחליטים לשלם שכר לימוד עבור כל תלמיד כיתה ח' הלומד מחוץ לקריה. לאחר חודש מזמינים מרובין 5 שולחנות לבית החינוך.

בינואר 53 פועלים להקמת מבנה לספרייה, על-ידי סגירת מרפסת, ומפרסמים מכרז לבניית אגף חדש לבית הספר. ואכן, תנאי הלימוד, לאחר שנתיים מהכניסה לבניין (בספטמבר 53), עדיין קשים. וזאת, כפי שעולה מדיווחו של זייף (יו"ר ועדת החינוך): "מצב בית הספר מאד לא בריא, יש שתי משמרות ופיצול בתנאי הלימוד, דרושה בניית אגף נוסף."

תמונה קשה יותר, עולה מדו"ח בא כוח לשכת הבריאות - לאחר ביקורו בבניין בית העם, בנובמבר 53. וזאת, לגבי התנאים הסניטריים הקשים, בהם לומדים בו התלמידים: "בבניין זה נמצא משרד

הוועד (שישה פקידים) המקבל קהל כל יום, הצרכנייה (ארבעה עובדים) עם קהל צרכנים ובית ספר הכולל כ-160 תלמידים - ולמרות המספר הרב של אנשים הנמצא בבניין, קיים אך ורק בית שימוש אחד. "בהמשך מפורט כל הנדרש לתיקון, ובקשה לדיווח על אשר בוצע. גם ממכתבו של יעקב גורן (באותו חודש) לוועד, עולה שעדיין כמה כיתות לומדות בבית העם, וכי למרות הבטחות הוועד, גם אין עדיין גדר סביב בית הספר ולא נטעו עצים.

כך, בהמשך לפרסום המכרז לבניית אגף חדש לבית הספר (כאמור, בינואר 53). החלו דנים במקורות הכספיים ובסוף מרץ מחליטים לקבל הלוואה על-מנת להתחיל בבנייתו. אולם הבנייה, שאכן החלה, לא הושלמה. וזאת, בגלל "חוסר כסף" - כפי שהוסבר להורים בוועדת החינוך, על-ידי הוועד החדש (בסוף ינואר 54). אך הבעיה מחריפה, ועל-מנת "לחסל את המשמרת השנייה", מתקבלת (באמצע יוני) החלטת הוועד, לבנות מבנה בן שתי קומות "בהמשך לבניית השלד של קומה א', שנעשה על-ידי הוועד הקודם."

סיפור המחזור הראשון

כבת המחזור הראשון בבית ספר "ניר", "סיפור המחזור", קרוב מאד ללבי...

משמעות השם "ניר", שדה או תלם שנחרש בשדה לשם הכנתו לזריעה, היא סמלית. כמו כן, השם בא לכבד את חברת "ניר", שסייעה בהקמת שכונת אונו. אולם, עד אשר הוקם בניין בית הספר, הדרך הייתה ארוכה מאד. כיתה א', בה למדו תלמידי המחזור הראשון, צורפה לגן הילדים והייתה ממוקמת, בבית משפחת אייזנשטיין (כיום בסוף רחוב השלושה). הגנת ומורת כיתה א' הייתה אילנה וסרמן. בחורף נשארו הילדים עם אילנה שעה נוספת, לאחר עזיבת ילדי הגן, ללימוד קריאה, כתיבה וחשבון - ובקיץ הקדימו לבוא בשעה (לעיל, הערכתה החיובית של המפקחת, לגבי עבודתה החינוכית, שנשלחה אל ועד הורי הגן בינואר 46). בחמש השנים הבאות, למדו הילדים בבית העם (אשר נחנך באחד במאי 1946): את כיתות ב'-ד' למדו עם שמואל גוברמן (שלימד, כאמור, שלוש כיתות באולם אחד), ואת כיתות ד'-ה' למדו עם דקלה גולומב.

בתמונה: דקלה גולומב עם תלמידי כיתה ה', קיץ 1950 - בשורה האחורית מימין: אתי עיון, חנה זוננשיין, דקלה, דוד ליברמן, גיורא וישניאק, מנחם הוכמן, יהודה פרץ, מירה"לה גרינברג ויעל היימן, יושבים מימין: רותי לוריה, נילי זיידמן, מיכאלה זק, טניה נוימן, הינדה וינטראוב, רחל מיוחס ושמואל קוצינוק. כמחציתם מגבעת ברכה: דוד, מנחם, יהודה, טניה, הינדה ורחל

יעקב גורן הגיע לכפר בספטמבר 1951, כמנהל בית הספר וכמחנך כיתה ו'. בבניין החדש לימדו, החל מאותה שנה, מספר מורים - כולל מורים מקצועיים, ביניהם: שמואל לנדוי - מורה לטבע, צילה רוט - מחנכת ומורה לאנגלית. רות שמולביץ מורה למלאכה. יעקב גורן המשיך לחנך את הכיתה גם בכיתה ז' ודוד דגן - בכיתה ח'.

בתמונה: יעקב גורן ביוני 1952 עם כמחצית כיתה ו' - מהשורה התחתונה ומימין לשמאל: מנחם הוכמן, יהודה פרץ וציפורה רוזדיך, מיכאלה זק, בנימין בקיש, אהרון קוזוקרו ויעל היימן, חנה ורינה וקנין, מירה"לה גרינברג וכרמלה סופרין. רק מיכאלה, מירה"לה ויעל, הן מבנות המייסדים

תלמידי המחזור הראשון של בית הספר סיימו את הלימודים ביוני 1954 (תשי"ד). מ-6 תלמידים בכיתה א' - כאשר כמעט כל שנה נוספים תלמידים, ברובם המכריע עולים חדשים: 15 תלמידים בכיתה ד', 20 בכיתה ה' - ועד 33 בכיתה ח' (שני שלישים עולים חדשים, בכללם ארבעה תלמידים מהמעברה).

בכתבה בעיתון "דבר" (ב-29.6.1964), לאחר 13 שנה מאז בואו של יעקב גורן אלינו הוא מספר: "כאשר באתי לקבל על עצמי את הנהלת בית הספר בשנת תשי"א, היה המוסד בן חמש כיתות, מפוזר בדירות רבות מאד בלתי נוחות וחמישה מורים מתלבטים בבעיותיו הקשות. שכן, 50 ילדים ילידי הארץ, צריכים היו לקלוט 150 ילדי עולים. המשימה הזאת הייתה קשה. אפשר היה לשמוע בבית הספר אידיש, ערבית, בולגרית ועוד. קשה היה להידבר עם ההורים." המשימה הייתה קשה לכולם...

מרים דוכס (מליטה שעוער) התחילה בעלותה לארץ ללמוד באותה כיתה, אולם במהרה הצטרפה לבני גילה, והיא מספרת לי (ב-2019): "עליתי עם אמי ואחותי דולי (מלרון) דרך מחנה העקורים בגרמניה במרץ 1949, ובאנו מייד לכפר אונו למשפחת גרינברג בצלאל (בן דודה של אמי). לאחר מכן קיבלנו דירת חדר ב"גבעת ברכה". נכנסתי לכיתה ג', עם המורה שמואל גוברמן והושיבו אותי על-יד נילי, נילי קלטה אותי בבית הספר. לאחר מכן "קפצתי" לכיתה ד', ובהתאם לגילי המשכתי ללמוד בכיתה ה' בנחלת גנים (עם כל ילדי הכפר). בשנה הראשונה, כששוחחתי עם הילדים, שפת הדיבור שלי נראתה להם לעיתים "משונה", כשאמרתי "אני חפצה", או כשקראתי את שירי ביאליק בהטעמה אשכנזית."

קשה יותר היה לאיילה וולפוס (הינדה וינטראוב), כפי שסיפרה לי (ב-2019): "כשהגענו לכפר אונו ב-1950 התחלתי ללמוד בכיתה ד'. אני זוכרת שלמדנו עם דקלה מתחת לעץ הדומים... כשהגעתי לארץ לא ידעתי עברית ובארץ דיברנו בבית עם ההורים רק אידיש. לא היה לי קל, גם עזרתי להורים בחנות". כמוה, שיתף אותי גם בנימין בן-קיש (בקיש), בבעיית רכישת השפה (ב-2019): "לאחר תקופה ברמלה, כשחשבתי שאני מבין קצת עברית, המורה שאלה אלו עמים חיו בארץ ישראל. אני הבינתי ששאלה "אלו ימים", ועניתי: יום ראשון, יום... הכיתה פרצה בצחוק, ואני לא העזתי לפתוח יותר את הפה. לכפר אונו הגעתי באמצע כיתה ה' (בתחילת 1951), שם למדנו ארבע כיתות בבית העם. הכיתה הייתה מעורבת, היו הרבה עולים חדשים, לא כולם ידעו טוב עברית וכך התחלתי להשתלב. אני זוכר איך סחבנו את כל הציוד מבית העם לבית הספר החדש, לכיתה ו' עם יעקב. אחר כך רציתי להמשיך ללמוד בבית ספר חקלאי (בפנימייה), אבל היה לנו משק קטן: שתי פרות, סוס, עזים - שעבורם אבי בנה רפת מארגזי רהיטים. הייתי הבכור והייתי צריך לעזור לאבי, הטיפול במשק היה באחריותי. לכן המשכתי ב"תיכון חדש" בת"א וכל יום הייתי קם ב-4:00 לטפל בבעלי החיים. לאחר שנתיים עברתי ללמוד בבית הספר הטכני של חיל האוויר. לאחר השירות הצבאי עבדתי בתעשייה האווירית וב-2003 קיבלתי מהנשיא את "פרס ביטחון ישראל".

אהרון גזית (קוזוקרו), בוגר נוסף מאותו מחזור - וגם הוא מילדי גבעת ברכה, מספר ("זיכרונות ילדות ב"ניר" בשנת ה-60 של ביה"ס"): "כשאני נזכר בפגישתי הראשונה עם יעקב גורן, מייד עולה דמותו הגמלונית, גובהו, כתפיו המשוכות מעלה, הליכתי הנמרצת ואישיותו הכובשת. חיוך תמידי היה נסוך על פניו. מעולם לא כעס, תמיד פנה אלינו בגובה העיניים. הפעם הראשונה ראיתי אותו בצריף, ששימש לנו כיתה, עד שהוקם מבנה הקבע. אל הצריף עלינו במדרגות, היה בו חם מאד בקיץ וקר מאד בחורף. כשהושלם מבנה הקבע עם גג הרעפים האדום, נותר הצריף כחדר מלאכה. חצר בת הספר הייתה ללא גדרות וללא שומרים, רק חול וחול, שהיה מרחב אדיר למשחקי מחניים, משיכת חבל וכדור בסיס. מידי יום נהגנו ללוות את המחנך שלנו, דוד דגן, לתחנת האוטובוס. צעדנו יחד, מדברים ומקשיבים לו. הוא ניסה להדביק את קצב הליכתנו, נושא עמו בתיק העור הכבד, ספרים ומחברות לבדיקה. אף פעם לא מיהר, הציץ בשעונו או גילה קוצר רוח. כולו עמד לרשותנו. עד היום יש ברשותי ספר התני"ך, אותו קיבלנו לכבוד סיום הלימודים בבית הספר. עטיפתו פלסטיק בצבע ירוק, שנתפרה ידנית על-ידי אחת התלמידות."

התעודות משקפות את "הנהגת היישוב" בארץ, באותן השנים: התעודה שניתנה בתום שלוש שנות לימוד בגן, הייתה מטעם "ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י, המרכז לחינוך". בסוף כיתה ב', מייד לאחר הכרזת הקמת המדינה, עדיין אין לכך ביטוי בתעודת סוף אותה השנה (תמוז תש"ח), והתעודה היא מטעם "הוועד הלאומי לכנסת ישראל בא"י, הוועד המנהל למערכת החינוך, מחלקת החינוך" ובית הספר מוגדר כ"בית הספר העממי לילדי עובדים בכפר אונו". עם זאת, תעודת המעבר לאחר שנה (לאחר כשנה מהכרזת המדינה), הינה כבר תעודה מטעם "מדינת ישראל, משרד החינוך והתרבות, מחלקת החינוך" ובית הספר מוגדר כ"בית חינוך". בסיום כיתה

ח' (ביוני 1954) הוא מוגדר כ"בית ספר ממלכתי" (מאחר שב-12.8.53 חוקק החוק, שחייב את איחוד הזרמים החינוכיים), ונקרא "בית הספר הממלכתי קריית אונו". לאחר שנה, בתום שנת הלימודים של המחזור השני, בקיץ 1955, השם נקרא עדיין: "בית הספר היסודי הממלכתי קריית אונו". רק מספר ימים לקראת סוף שנת לימודים זאת (ב-27.6.55), הציע ועד ההורים להעניק לבית הספר את השם "ניר" - הצעה שאושרה על-ידי המועצה המקומית.

מפרוטוקול הוועד בתחילת אוקטובר 53, עולה כי שנת הלימודים נפתחה עם 503 תלמידים, וחלקם (כאמור לעיל) עדיין לומד במשמרות. חלוקת התלמידים בהתאם לכיתות הייתה: 117 בכיתה א', 110 בכיתה ב', 78 בכיתה ג', 48 בכיתה ד', 46 בכיתה ה', 35 בכיתה ו', 37 בכיתה ז', 32 בכיתה ח' - כיתת "המחזור הראשון" (היו שהצטרפו אליה לשנה-שנתיים ועזבו, ובמקומם הגיעו אחרים).

מכתב ממשדד החינוך בתחילת יולי 50 - אל כל ההנהלות, המועצות והרשויות המקומיות, מודיע כי "בימים אלו הקימונו סידור מיוחד לטיפול בילדים פרובלמטיים. המדור הזה יכלול את כל אלה, שאין להם מקום בבית הספר הרגיל: קשי חינוך, בעלי-מום וכדומה." בכפר עדיין לומדים כל הילדים יחד במסגרת הקיימת, פרט למקרים ספורים שנשלחו ללמוד מחוץ ליישוב.

בתמונה: בית ספר "ניר" בסוף שנות השמונים

בית הספר הדתי

בסוף אוגוסט 52 מודיע הוועד למשרד החינוך, כי "לא נוכל לקבל על עצמנו את החזקת בית הספר הדתי של אגודת ישראל, היות ועד היום הוא התקיים בעצמו ולכן לא הוכלל בתקציב תשי"ג, אולם נשתתף בכיסוי הוצאות כיתה." אך למרות סירובו, נאלץ הוועד (כבר בספטמבר) לשלם למורים את משכורתם המלאה, בהוראת משרד החינוך. לאחר חודשיים, הוועד מאשר את עמך יהודה כשמש בית הספר וגם נותן הנחה למשפחות, שיש להן הרבה ילדים בבית הספר.

בתחילת פברואר 53, מתאונן המפקח ה"אגודאי" על התנאים בבית הספר ובגן, ומזמין את הוועד להיווכח בכך. ואכן, בדיווחו של זייף (יו"ר ועדת החינוך) באותה שנה, נאמר: "המצב גרוע וממש פשע להחזיק ילדים בבית ספר זה. כבר הוציאו מבית הספר ילדים חולי גזזת, כי הם מדביקים אחרים." זיידמן משיב, ש"הרבה ילדים בגיל חינוך חובה, אשר נרשמו לגן הכללי, מסתובבים עדיין בחוץ מחוסר מקום, בזמן שהם מקבלים גם ילדים מתחת לגיל חובה". עם זאת, פירט את פעולות הוועד לקבלת חדר לגן, שבו 25 ילדים). עד סוף שנת 53, נחשב בית הספר האגודאי כ"מוכר שאינו רשמי": "בי"ס יסודי התורה בית יעקב", בניהולו של אלתר שיינר. המנהל דיווח על 113 תלמידים (בנים ובנות) הלומדים בשתי משמרות. בתחילת 54 הוכר בית הספר על-ידי הממשלה באופן רשמי.

בנובמבר 54, דווח על הרשמת 30 תלמידים (אשר הגיעו לגיל חובה), לקראת שנת הלימודים תשט"ו.

הנוער

מכתב מעניין מאת "הנוער הצעיר של הכפר" אל הוועד, נשלח לערך ב-1949), וזה לשונו: "אנו הנוער הצעיר של הכפר, מבקשים מכם להשאיר לאחד מאתנו מפתח לבית העם. אנו אחראים, שלא ייגרם כל נזק לבניין ולא נלכלך. אנו מתחייבים, שאחרי שנעזוב את בית העם, לסדר אותו, לטאטא ולהשאירו במצב שהיה קודם ולסגרו, כדי שיהיה לנו מקום שנוכל לשחק בו, ולא נצטרך להתרוצץ בחוץ. אנו מקווים שתיענו לבקשתנו." למכתב צורפו חתימות מיכאל היימן, דן לוי, ר. אורן, בנימין פייבוש, יורם, עמוס סילמן, אורה גרינברג, עדנה לב, מאיר גרין ויהודה פרסלר.

בתחילת יוני 50 אושר תקציב סידור מגרש הכדור-רגל. אושרו שני ימי עבודה לעגלון להובלת כורכר. בספטמבר 51 הוחלט, בעקבות בקשת משלחת הנוער, להקצות לנוער מגרש מתאים למשחקים. לאחר כשבוע מבקש גולני (גומולינסקי) את צריף בית הספר, לשעות הערב, עבור "הנוער העובד". הוחלט לברר זאת עם המנהל. לאחר שנה, פועלים להעמיד מגרש עבור "הפועל".

בתמונה: משמאל בכיוון השעון: מרדכי הייטנר, אבי (אברהם) פייבוש, בועז טירולר, יהודה פרסלר ובני (בנימין) פייבוש, 1946 לערך

בתמונה:

מימין שושנה זייף-ליברמן, חנה פרסלר-למברגר ונעמי בירנבאום-גלמור, יוני 1944

מקורות

ארכיון התמונות "פיקיוויקי" ואלבומים משפחתיים של המייסדים

הארכיון ההיסטורי של קריית אונו

הארכיון ההיסטורי-דיגיטלי של קריית אונו

"עשרים וחמש שנה לקרית אונו - עשור למועצת קרית אונו", המועצה
המקומית, 1964

פורת נילי, מייסדי וראשוני קריית אונו, ספטמבר 2020

ראיונות עם בני משפחות הראשונים, 2019-2020